

*ŽIVOTE DAMO, ISTRU NE DAMO. POSLIJERATNE ZIDNE
PAROLE U ISTRU 1946. / LA VITA DIAMO, L'ISTRIA NON
DIAMO. SCRITTE MURALI POSTBELLICHE IN ISTRIA, 1946.*

AUTORI TEKSTOVA: LIDIJA NIKOČEVIĆ I DR.

Etnografski muzej Istre, Pazin, 2020., 123 str.

Monografija posvećena poslijeratnim zidnim napisima, objavljena u izdanju Etnografskoga muzeja Istre, neveliko je, ali poticajno djelo. Kao što je i inače slučaj s novijim publikacijama tiskanima pod okriljem Istarske županije te njezinih kulturnih institucija, u potpunosti je dvojezično. Napomene li se k tome kako je, opravdano, velik prostor prepušten slikovnom materijalu, razvidno je kako tekstovi što ih potpisuje čak petero autora nisu pretjeranoga opsega i lako ih je iščitati kao cjelinu. U njoj su sažeti uvodni i zaključni dio povjereni priznatim znanstvenim autoritetima, dok središnji, istraživački dio počiva na radu troje mlađih suradnika. Imajući u vidu kako je riječ o temi koja upravo tom publikacijom i popratnim izložbenim aktivnostima od usputne ili rubne postaje legitimnim, potentnim poljem istraživanja, podrška dokazanih stručnjaka, iskazana kroz predgovor i pogovor, ima veću težinu od uobičajenih protokolarnih fraza. No krenimo redom.

„Predgovor“ (6–7) Lidije Nikočević, višegodišnje ravnateljice Etnografskoga muzeja, očekivano uvodi u sadržaj monografije, ali i argumentirano naglašava činjenicu koju potvrđuju tekstovi u nastavku: parole vidljive na zidovima istarskih kuća, ideološki jednostrane i stilski uglavnom jednoobrazne, samo su naizgled beznačajna kulisa sve popularnijih agroturističkih itinerara. Promatrani u kontekstu poratnih sučeljavanja, postaju međutim vrijedan izvor informacija povjesničarima, antropolozima, kulturolozima... Uostalom, sama činjenica da su, premda izbljedjeli, mnogi napisi dočekali 21. stoljeće, odnosno da fasade mnogih istarskih kuća u unutrašnjosti nisu obnavljane barem od prve polovice 20. stoljeća, svjedoči o sudbini ruralnih naselja u razdoblju između Drugoga svjetskog rata i recentne pretvorbe velikoga broja zapuštenih objekata u kuće za odmor.

Povijesni okvir u kojem se ispisuju zidne parole opisali su etnologinja Nikolina Rusac i povjesničar Ivan Smoljan tekstem „Od odlaganja oružja do sklapanja mira“ (10–43). Uz opravdano sažet osvrt na ratna zbivanja, naglasak je stavljen na poraće, odnosno događaj koji je motivirao pisanje parola, ali i čitav niz povezanih manifestacija pod okriljem jugoslavenskih vlasti i komunističke partije. Riječ je o posjetu Međusavezničke komisije za razgraničenje, osnovane u rujnu 1945. kao preduvjet izrade nacрта mirovnoga ugovora s Italijom. Sa željom da stekne uvid u stanje na terenu, spomenuta je Komisija boravila u Istri između 15. i 24. ožujka 1946., a u kolikoj su mjeri nove vlasti nastojale prikazati neupitnim identitet lokalnoga stanovništva, najbolje pokazuju sljedeće rečenice: „Po dolasku Komisije u Pazinu je otvorena *Izložba o slavenstvu Istre*, a prije odlaska pripremljen je u njihovu čast i *Festival istarskog folklor*a. Osnovana je pri vladi i jugoslavenska Komisija za granicu, koja je pak osnovala Jadranski institut na Sušaku, koji je krajem 1945. i početkom 1946. proveo popis stanovništva s ciljem dokazivanja pravog stanja etničkog sastava stanovništva na poluotoku. Međusavezničkoj komisiji predani su i mnogi memorandumi, poput Memoranduma Oblasnog NOO-a za Istru i Memoranduma istarskog svećenstva (...)“ (18).

Netom navedene razgranate aktivnosti nisu nepoznata, ali zasigurno ni dovoljno istražena povijesna tema, posebno po pitanju kreiranja „čvrstoga“ kolektivnog identiteta među stanovništvom desetljećima izloženom suprotnim procesima. Kontekst je to u kojem nastaju i zidne parole, navodni iskaz spontane volje lokalne populacije. S obzirom na istraživačke i interpretativne mogućnosti prikazane na stanicama te publikacije, posvećene dakle jednoj sastavnici poratne borbe za istarski prostor, neosporno je kako bi širenje istraživanja na spomenute ili srodne manifestacije zasigurno također obogatilo povijesnu predodžbu o tom turbulentnom vremenu. Vrijedi napomenuti kako navedeno poglavlje nije utemeljeno samo na literaturi i uvidu u dnevni tisak već su Smoljan i Rusac u vlastiti tekst unijeli i brojne navode iz svjedočanstava što su ih prikupili tijekom 2017. razgovarajući s još živućim svjedocima i sudionicima. Osim toga, premda je monografija od prve do posljednje stranice opremljena bogatim slikovnim prilozima, uglavnom recentnim fotografijama zidnih napisa što su ih prikupili sami autori publikacije, to se poglavlje izdvaja jer je tekst popraćen povijesnim fotografijama iz vremena posjeta Međusavezničke komisije, sačuvanima u spremištima Povijesnoga i pomorskog muzeja Istre te Muzeja grada Pazina. Na spomenutim prilozima sačuvani su primjerice prizori dočeka Komisije u Pazinu, ali i pisanja parola kojima je knjiga posvećena.

Ako je navedeno poglavlje uvjerljivo dokazalo da blijede crvene ili crne parole zaslužuju svoje mjesto pri opisu poratnih identitetskih sučeljavanja i polariziranja, tekst koji potpisuje Eric Ušić ponudio je upravo ono što je naslovom naviješteno: „Okvir za moguću interpretaciju poslijeratnih grafita“ (46–74). Drugim riječima, naznačeni su mogući odgovori na možebitnu dvojbu koliki je interpretativni potencijal sažetih, grubim potezima na fasade nanesenih parola, ideološki koncipiranih jednoobrazno i izravno, posvema nalik ratnome partizanskom tisku. Uostalom, na srodan ih je način opisao i sam istraživač u prvim rečenicama poglavlja, ali uz bitnu ogradu kojom je njihovu banalnost ograničio „na prvi pogled“. Ušićeva je uvjerljiva argumentacija ponudila nekoliko mogućih, ne nužno razdvojenih, čitanja koja zidne parole čine punopravnim povijesnim izvorom informacija. Ponajprije, naglašena je politizacija prostora koji se prisvaja na simboličkoj razini. Osim toga čitatelji parola razdijeljeni su u tri pretpostavljeno dominantne skupine: projugoslavensku, protalijansku te same delegate Međusavezničke komisije.

Neospornu činjenicu kako se pri ratnim sukobima, kao i poratnom učvršćivanju vlasti na tlu Istre komunistički pokret morao osloniti na narodnjačku osnovicu, osnaženu još tijekom posljednjih desetljeća austrijske uprave, dodatno potvrđuje Ušićeva tvrdnja o „sintezi nacionalne i socijalne linije, odnosno narodnjačko-nacionalnog i socijalističkog diskursa, koji se u grafitima i kroz njih podupiru, nadopunjuju i umrežavaju“ (56). Drugim riječima, napisi što istovremeno naglašavaju hrvatstvo ili slavenstvo istarske unutrašnjosti i veličaju Tita, Staljina i socijalizam amalgam su na temelju kojega je istarske poratne godine lako uklopiti u razdoblje narodnih fronti diljem srednjoeuropskoga prostora, odnosno međufazu između ratnih operacija i potpunoga ideološkog podčinjavanja socijalističkih zemalja. Svojevrсна istarska zasebnost koja istraživaču također nije ostala nevidljivom jest međutim dvojezičnost, odnosno znatan udio grafita pisanih talijanskim jezikom kojima se primjerice slavi „fratelanza italo-slava“, odnosno u ratu iskovano bratstvo pod okriljem antifašističke borbe, a ujedno sugerira kako želju za priključenjem Jugoslaviji ne gaji samo slavenski dio stanovništva. Ukratko, Ušić je u razmjerno kratkom tekstu ponudio čvrstu osnovicu za nastavak interpretativnog rada.

Tekstualni dio monografije zaključuje „Pogovor“ (78–79) Roberta Matijašića u kojem je naglašena dugovječnost navade pisanja po zidovima, prisutne vjerojatno otkako se pismenost koliko-toliko proširila drevnim društvima. Osim toga pulski je povjesničar naglasio važnost fotografskoga dokumentiranja

poratnih parola kao povijesnoga izvora koji je neminovno izložen nestajanju, a vrijedan je očuvanja, o čemu uvjerljivo svjedoči ova knjiga. Zaključno, potrebno je naglasiti kako bi publikacija bila vrijedan prilog poznavanju istarske prošlosti i da je sastavljena manje umješno, ali više je elemenata koji dodatno podižu njezinu kvalitetu. Uz uspjele grafičko rješenje, pohvalu zaslužuje i stil kojim su oblikovana poglavlja, a koji čitatelja ne zamara nego suvereno vodi kroz povijesni kontekst i interpretativne rukavce. Jasnoća u izrazu pouzdan je pokazatelj suverenoga vladanja materijom. Sadržajna uravnoteženost monografije, odnosno činjenica kako se argumentacija ne ponavlja niti su vidljive nedosljednosti premda je riječ o radu više istraživača (k tome razmjerno mladih) također je za pohvalu, posebice ima li se u vidu kako knjiga nema urednika, barem ne jasno naznačenoga. Konačno, činjenica da se troje autora različitih struka približno istovremeno zainteresiralo za istu problematiku, a da su odabrali put suradnje i međusobne podrške najveća je vrijednost ovoga izdanja.

Mihovil Dabo